

Dariusz Ryszka

Katarzyna Jęczmionka

PWSZ w Raciborzu

ŚCIEŻKI I TRASY ROWEROWE NA TERENIE RACIBORZA, RYBNIKA I WODZISŁAWIA ŚLĄSKIEGO JAKO ELEMENTY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU TURYSTYKI I REKREACJI MIEJSKIEJ

Streszczenie (abstrakt): Obserwując proces rozwoju ścieżek i tras rowerowych, opisano je jako elementy zrównoważonego rozwoju turystyki i rekreacji miejskiej. W artykule porównano tereny Raciborza, Rybnika i Wodzisławia Śląskiego pod względem infrastruktury rowerowej oraz łatwości w dostępie do zamieszczonych głównie w Internecie informacji na ich temat. Artykuł informuje również o planowanych inwestycjach na wymienionych wyżej terenach w najbliższych latach.

Słowa kluczowe: ścieżka rowerowa, zrównoważony rozwój, inwestycje, rower, turystyka

BICYCLE PATHS AND BICYCLE ROUTES IN THE CITY RACIBÓRZ, RYBNIK AND WODZISŁAW ŚLĄSKI AS ELE- MENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT TURISM AND RECREATION

Abstract: The article applies to bicycle paths and routes as an element of balanced tourism and urban recreation. In the article the areas of Racibórz, Rybnik and Wodzisław Śląski are compared in terms of bicycle infrastructure and ease of access to information about them, which are posted on the Internet. The article also informs about planned investments in the above-mentioned areas in the coming years.

Keywords: bicycle path, sustainable development, investments, bike, tourism

Wstęp

Od kilku lat zauważamy rosnące zainteresowanie aktywnym spędzaniem wolnego czasu. Lokalne społeczności coraz to większą wagę przykładają do zdrowego trybu życia. Szczególną rolę w aktywnym wypoczynku odgrywa rower. Dzięki niemu można aktywnie spędzić czas na łonie natury a także zwiedzić lokalne zabytki i miejsca widokowe.

Adepci wycieczek rowerowych zadają pytania, które niestety często pozostają bez odpowiedzi. Czy mamy gdzie jeździć? Jaka jest jakość ścieżek rowerowych? Czy przewiduję się ich rozbudowę?

W ramach tego artykułu autorzy porównają trzy sąsiadujące ze sobą powiaty subregionu zachodniego województwa śląskiego pod względem długości ścieżek rowerowych, ich jakości, a także planów rozbudowy na najbliższe lata. Badanymi powiatami są kolejno: powiat raciborski, miasto Rybnik i powiat wodzisławski.

Racibórz a jego infrastruktura

Powiat raciborski położony jest w południowej części Polski w Kotlinie Raciborskiej i Bramie Morawskiej, a stolicą jest miasto Racibórz. Powiat ten przecina rzeka Odra. Jedną z wielu atrakcji powiatu raciborskiego są funkcjonalnie umieszczone trasy piesze i rowerowe. Ich dodatkową zaletą jest połączenie infrastruktury z promowaniem dostępu do bogatej wiedzy historycznej, przyrodniczej i geograficznej. Zauważalne jest, że na terenie miasta Raciborza i jego okolic przybywa coraz więcej dróg rowerowych. Dzięki systematycznym inwestycjom, miasto pozwala na wygodniejsze, a co za tym idzie przyjemniejsze poruszanie się amatorom jak i bardziej zaawansowanym rowerzystom po nowo wybudowanych szlakach rowerowych. Ścieżki rowerowe umieszczone są na terenie miasta, a także poza centrum, gdzie można się poruszać po wałach przeciwpowodziowych Odry, leżących zarówno na terenie miasta czy wzdłuż arterii, a także poza centrum miasta. Drogi te wyłożone są kostką lub asfaltem, co sprawia przyjemną jazdę. Oznakowanie tych dróg zachęca mieszkańców do poruszania się na jednośladach z rodziną czy z przyjaciółmi. Znajdujące się przy trasach stojaki rowerowe, pozwalają rowerzystom na krótkie przystanki i odpoczynek po przejechanych odcinkach rowerowych tras. Rozbudowanie ścieżek rowerowych nie jest determinowane tylko celem rekreacyjnym, ale również komunikacyjnym, co ułatwia raciborzanom na zdrowe przemieszczanie się do szkoły, pracy czy na zakupy. Zauważa się nawet na wałach Odry rowerzystów z Czech.

Najdłuższymi trasami powiatu raciborskiego są:

- *Trasa nr 2* mająca 6,8 km długości jest jedną z głównych tras i najczęściej uczęszczanych przez mieszkańców.
- *Trasa nr 6* zaliczana do głównych tras posiada 6,5 km długości, prowadzi ona od granicy z gminą Krzanowice. Tą trasą można również przekroczyć granicę z Republiką Czeską.
- *Trasa nr 9* liczy 3,8 km długości. Można nią przekroczyć granicę z Republiką Czeską, prowadzi ona od granicy z gminą Krzyżanowice.
- *Trasa nr 317* o długości 6 km, prowadzi wzdłuż wału przeciwpowodziowego i przez Las Obora gdzie wjeżdża się przez bramę Arboretum „Bramy Morawskiej”.
- *Trasa nr 356* o długości 4,7 km łączy Park Zamkowy z Markowicami¹.

¹ Ścieżki rowerowe powiatu raciborskiego

https://www.powiatraciborski.pl/turystyka/multimedia_informatory.html, [dostęp: 10.05.2020]

Aby wzbudzić większe zainteresowanie i nadać rozgłos trasom rowerowym, miasto Racibórz przygotowało różne sposoby rozpowszechnienia informacji o tych trasach. Mapy z przebiegiem tras, ulotki czy przewodniki, w dużej mierze pomagają w poszerzaniu popularności dróg rowerowych, przez co są częściej odwiedzane przez turystów czy mieszkańców i pozwalają na aktywne i przyjemne spędzenie czasu z rodziną i przyjaciółmi.

Dla rowerzystów organizowane są lokalne imprezy cieszące się dużym zainteresowaniem nie tylko mieszkańców powiatu raciborskiego, ale również okolicznych jednostek samorządu terytorialnego, tj. powiatu wodzisławskiego czy powiatu rybnickiego. Do szczególnie rozpoznawalnych imprez zalicza się: Rodzinny Rajd Rowerowy, Gwiazdzisty Rajd Rowerowy czy rajd rowerowy na okoliczność otwarcia nowej trasy. Te kilka z wielu organizowanych imprez, które wspomagają upowszechnić szlaki rowerowe i poznanie ich nie tylko z artykułów prasowych czy map z oznaczonym przebiegiem tras, pozwalają przekonać się rowerzystom na własnym doświadczeniu o ich przepięknym i malowniczym uroku, który można podziwiać w trakcie jazdy i czerpać radość z korzystania z nich.

W Polsce posiadamy 5 rodzajów szlaków rowerowych, które pokrywają się z kolorystyką wykorzystywaną w oznaczaniu szlaków turystycznych na przykład w górach, gdzie każdy oznaczony jest inną barwą. **Barwą czarną** oznaczone są szlaki, które pozwalają na dojście jakiegoś miejsca, w którym poprowadzenie jakiegoś szlaku dalekobieżnego byłoby nieciekawe, niekorzystne i niemożliwe. Zatem szlak ten jest krótki – „dojściowy”. **Barwą niebieską** oznaczono szlak dalekobieżny, który wiąże się z pokonywaniem dużych odległości. Z kolei szlak o **barwie czerwonej** poprowadzony jest w najciekawsze krajobrazowo i przyrodniczo miejsca. Natomiast szlaki oznaczone **barwą zieloną** są trasami łączącymi oraz dojściowymi. A **szlak żółty**, tak samo jak szlak zielony, jest trasą łączącą czy też dojściową.

Na terenie powiatu raciborskiego trasy rowerowe oznakowane są dwoma typami tras: czerwone i żółte. Są to trasy prowadzone przez najciekawsze tereny historyczne, dzięki którym można poznać zabytki i inne ślady kulturowe jak i historię miasta, gdzie można zagłębić się w jego przeszłość oraz poznawać krok po kroku co i jak się zmieniało w przeciągu lat. Trasy te prowadzone są również przez najciekawsze tereny przyrodnicze tak jak na przykład przez rezerwat Łęczczok, gdzie można podziwiać Pocysterski Park Krajobrazowy.

Dzięki rozbudowie infrastruktury tras rowerowych mieszkańcy jak i turyści wykazujący się zainteresowaniem turystką kolarską czy też lubiący zwykłą jazdę na rowerze, posiadają większy dostęp do informacji na temat obiektów atrakcyjnych kulturowo na ziemi raciborskiej, poprzez wykorzystanie ich systemu oznakowania. Rozbudowa ta, korzystnie wpływa również na polepszenie się jakości powietrza, które przez coraz liczniejsze pojawianie się samochodów na drogach ulega znacznemu zanieczyszczeniu. Zamiana samochodu na rower i dojeżdżanie na nim w miejsca, do których ludzie będą chcieli się dostać, zdecydowanie poprawi poziom jakości powietrza. Przez smog, osoby uprawiające sport na świeżym powietrzu, ale także osoby starsze, chore, kobiety w ciąży oraz osoby posiadające małe dzieci, czyli grupy społeczne szczególnie narażone na niekorzystny wpływ zanieczyszczeń będą mniej wystawione na zagrożenie z tego źródła. Rozwój tras poprawi rów-

niez wizerunek miasta i powiatu, gdyż rozbudowanie tychże poprawiać będzie ich wizerunek jako zwolenników ekologii i teren nie będzie kojarzony z miastami o dużym natężeniu smogu w powietrzu, ale ze zdrowym i przyjemnym miejscem chętnie odwiedzanym, bowiem promującym korzystanie z atrakcji na świeżym powietrzu przez turystów i obywateli miast cieszących się z otaczającej ich przyrody.

Infrastruktura rowerowa Rybnika

Rybnik jest miastem na prawach powiatu, położonym w województwie śląskim. Składa się 27. dzielnic, zamieszkiwanych przez prawie 140 tysięcy mieszkańców, a łączna powierzchnia to 148,36 km².

Od 2014 roku Prezydentem Rybnika jest Piotr Kuczera, który jest wielkim miłośnikiem roweru, co przekłada się na rozwój infrastruktury miasta w tym temacie. Atrakcyjnym i funkcjonalnym dla mieszkańców projektem zrealizowanym pod kątem rozwoju ścieżek rowerowych jest oddany w listopadzie 2018 roku 4-kilometrowy trakt rowerowy, wzdłuż ulicy Raciborskiej. Jest to asfaltowa droga rowerowa, co w szczególności zasługuje na uznanie, prowadząca od ronda Lievin, aż do skrzyżowania z ulicą Sportową, na granicy z Rydułtowami. Koszt inwestycji to ponad 3,7 mln zł, a jako, że budowa traktu została wpisana do planu zrównoważonej mobilności miejskiej, to projekt pozyskał dofinansowanie z Unii Europejskiej na 72,93% poniesionych kosztów budowy. W artykule z dnia 05.10.2018 roku dla serwisu nowiny.pl, Jan Fiałkowski, oficer rowerowy z rybnickiego magistratu powiedział: „Prowadząc rozsądną politykę rowerową podjęliśmy decyzję o stworzeniu dobrej jakości infrastruktury dla rowerzystów łączącej dzielnicę z centrum miasta z czterech podstawowych kierunków. I tak bulwary nad Nacyną będą tworzyły kręgosłup dojazdu do centrum w kierunkach północ-południe, zaś ulica Żorska i Raciborska tworzą dojazd w kierunkach wschód-zachód. Infrastruktura na tych drogach musi spełniać standardy rowerowe, po to by rowerzyści chcieli z niej korzystać”². Ta wypowiedź urzędnika potwierdza, że obecne władze Rybnika podchodzą do tematu ścieżek rowerowych w sposób profesjonalny.

² *Rowerem po centrum Rybnika. Powstają pasy i kontrapasy*, <https://www.nowiny.pl/132878-rowerem-po-centrum-rybnika-powstaja-pasy-i-kontrapasy-zdjecia.html>, [dostęp: 10.05.2020]

Rysunek 1. Ścieżka rowerowa wzdłuż ulicy Raciborskiej

Źródło: <https://www.rybnik.com.pl/wiadomosci,wiemy-kto-wybuduje-droge-rowerowawzdłuż-zorskiej-bedzie-drozej-niz-zakladano,wia5-3266-39256.html>, dostęp 17.05.2019 r.

Według Statystycznego Vademecum Samorządowca z roku 2018, długość ścieżek rowerowych w Rybniku wynosi 13,8 kilometra na 100 kilometrów kwadratowych, natomiast na stronie Rybnik.eu możemy znaleźć bardziej szczegółowe informacje. Jak podaje serwis, łączna długość tras rowerowych na terenie Rybnika to ponad 100 kilometrów, łączących miasto z kilkoma okolicznymi miejscowościami. Poruszanie się po drogach rowerowych daje możliwość poznania wielu obiektów o wartości historycznej i kulturalnej, ale na pierwszym miejscu plasują się krajobrazy. Trasy przebiegają w sąsiedztwie Zalewu Rybnickiego czy Parku Cysterskich Kompozycji Krajobrazowych, co czyni je idealną formą aktywnego wypoczynku dla całej rodziny. Na stronie informatora umieszczonych jest 17 ścieżek rowerowych z podziałem na kolory, długość oraz opis tras. Ponadto istnieje możliwość kliknięcia w odnośnik do Rybnickiego Systemu Informacji Przestrzennej, gdzie znajduje się interaktywna mapa zawierająca wszystkie ścieżki.

W najbliższym czasie realizowana będzie kolejna duża inwestycja. Chodzi o ulicę Żorską, gdzie podobnie jak w przypadku ulicy Raciborskiej powstać ma trakt rowerowy wykonany z asfaltu o szacowanej długości 7 kilometrów. Całość trasy ma być oświetlona przez latarnie, a inwestycję wyceniono ostatecznie na kwotę 2,7 mln zł.

Nadmienić można jeszcze, że władzę Rybnika co roku pomagają w organizacji wyścigu kolarskiego Tour de Rybnik, który cieszy się renomą. W roku 2018 organizatorzy zapewnili uczestnikom 2 dni ścigania na terenie Czernicy oraz w centrum miasta Rybnika.

Patronem tego wydarzenia jest znany polski kolarz Przemysław Niemiec. Ponadto, przez centrum miasta ponownie przebiegnie trasa Tour de Pologne, prawdopodobnie z premią lotną. Rok 2019 zaowocował również rozpoczęciem cyklu wyścigów Bike Atelier Maraton w którym udział wzięło około 1200 kolarzy. Takie wydarzenia to świetna okazja promowania miasta i przyciąganie turystów oraz inwestorów.

Wodzisław Śląski i jego infrastruktura rowerowa

Powiat wodzisławski zajmuje powierzchnię 286,9km². W skład powiatu wchodzi miasta: Wodzisław, Radlin, Pszów, Rydułtowy, a także gminy wiejskie: Godów, Gorzyce, Marklowice, Lubomia oraz Mszana.

W powiecie wodzisławskim panują idealne warunki do rozwoju turystyki, gdyż samo miasto Wodzisław Śląski posiada urozmaiconą rzeźbę terenu oraz piękne widoki na dolinę Odry. Urozmaicona rzeźba terenu powiatu wodzisławskiego sprawia, że można tworzyć trasy rowerowe dla początkujących jak i zaawansowanych rowerzystów. Do tego można dodać liczne zabytki czy atrakcje turystyczne, takie jak Pałac Dietrichsteinów czy Park Rozrywki Trzy Wzgórza. Stara zabudowa Wodzisławia Śląskiego sprawia, że turystyka rowerowa w tym mieście staje się atrakcyjniejsza.

W Wodzisławiu Śląskim zlokalizowanych jest kilkadziesiąt kilometrów tras rowerowych i ścieżek, które w dalszym ciągu są rozbudowywane. W 2018 roku powstały nowe trasy rowerowe na ulicy 26 marca, Jana Pawła II oraz przy Wodzisławskim Centrum Kultury. Planowana jest dalsza rozbudowa tych traktów, lecz poprzednia inwestycja wzbudziła mieszane uczucia. „Mnożyły się wątpliwości. Na przykład zjazd z ronda przy WCK w kierunku ul. 26 Marca. W tamtym miejscu wytyczona została droga na tyle wąska, że kierowcy wjeżdżali na pas dla rowerów. Problem kolejny to szerokość pasów pozostawionych dla kierowców. Wodzisławianie podkreślali, że „ruch samochodowy został utrudniony. Narzekali też na jakość nawierzchni”³ - czytamy w artykule [nowiny.pl](https://www.nowiny.pl) z 17 kwietnia 2019 roku. Przedmiotowa inwestycja to część projektu budowy Centrum Przesiadkowego, którego idea jest zagospodarowanie terenu wokół wodzisławskiego dworca kolejowego w celu stworzenia zintegrowanego węzła przesiadkowego. Węzeł miałby łączyć ze sobą transport kolejowy, autobusowy, samochodowy i rowerowy. Anna Szweda-Piguła z Urzędu Miasta wyjaśnia, że ma to na celu wsparcie gospodarki niskoemisyjnej na terenie miasta. Mieszkańcy mają wątpliwości, czy ścieżki zostały dobrze przemyślane? Zaprojektowano je w taki sposób, aby były częścią jezdni, a nie chodnika dla pieszych. Takie rozwiązanie można spotkać w Austrii, Szwajcarii czy Francji. Jednakże tak zaprojektowana trasa generuje z kolei korzyści płynące dla samych rowerzystów, takie jak lepsza jakość nawierzchni niż zwykła czerwona kostka, co jednak odbyło się to kosztem zwężenia jezdni. Ścieżki mają szerokość 1,5 metra, zaś jezdnia 5,5 metra. Odległości te zostały zatwierdzo-

³ *Kontrowersyjne ścieżki rowerowe. Trochę wyblakły, ale mają być poprawione*, <https://www.nowiny.pl/150237-kontrowersyjne-sciezki-rowerowe-troche-wyblakly-ale-maja-byc-poprawione.html>, [dostęp: 10.05.2020]

ne przez Wydział Komunikacji Starostwa Powiatowego w Wodzisławiu Śląskim i zgodnie z prawem są to odległości bezpieczne dla samochodów i ich kierowców.

Rysunek 2. Ścieżka rowerowa na ulicy 26 marca w Wodzisławiu Śląskim

Źródło: Fotografia autorów.

Mimo kontrowersji, władze samorządowe skrupulatnie starają się rozwijać trakty na terenie miasta. Z roku na rok widać coraz większą aktywność społeczeństwa w korzystaniu z rowerów, wszak rower jest dobrą alternatywą dla samochodu jak również dla zatłoczonej komunikacji miejskiej. Dodatkowo komunikacja czy turystyka rowerowa nie zanieczyszcza środowiska i ma pozytywny wpływ na zdrowie.

W odniesieniu do samego informatora dostępnego na stronie powiatu wodzisławskiego, jest on przejrzysty, zawiera spis 19. tras z podziałem na stopień trudności wedle kolorów, opis trasy oraz jej długość. Na dole strony można znaleźć odnośniki do niewymienionych wyżej tras na terenie powiatu, jak również link do tras na terenie Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego. Brakuje informacji o łącznej długości wszystkich ścieżek rowerowych.

W roku 2018 przez powiat wodzisławski przebiegał jeden z etapów Tour de Pologne i była to doskonała okazja na promowanie powiatu na skalę światową. Miasto co roku organizuje również zawody MTB (kolarstwo górskie) na terenie kąpieliska Balaton.

Podsumowanie

W tabeli zestawiono długości tras rowerowych na terenie trzech powiatów. Znaczącym problemem badawczym okazały się szczątkowe informacje o trasach na terenie powiatu raciborskiego.

Tabela 1. Porównanie infrastruktury dla rowerzystów na terenie trzech jednostek samorządu terytorialnego

	Na 100 mieszkańca	Na 100 km ²	Łączna długość
Racibórz	43,09 m	8,64 km	46,9 km
Rybnik	122 m	114,5 km	169,25 km
Wodzisław Śląski	92,49 m	50,87 km	145,97 km

Źródło: Opracowanie własne autorów.

Zamieszczone w tabeli długości tras rowerowych w trzech powiatach wskazują podział ich długości na stu mieszkańców, na sto kilometrów kwadratowych oraz z całkowitą długością infrastruktury. Tabela została przygotowana w oparciu o dostępność informacji w sieci.

Na podstawie dostępnych danych umieszczonych w informatorach poszczególnych powiatów można stwierdzić, że najlepiej rozbudowane pod względem turystyki rowerowej jest miasto Rybnik. Przygotowany przez Urząd Miasta informator zawiera szczegółowe dane wraz z długością tras oraz dostępem do wirtualnych map.

Powiat wodzisławski wypada nieco gorzej w tym zestawieniu. Infrastruktura cały czas się rozwija, a informator jest mało pomocny. O zamieszczonych i opisanych trasach brakuje informacji co do ich długości, co z kolei w temacie turystyki i planowania wolnego czasu jest kluczową informacją.

Na trzecim miejscu w przedmiotowym zestawieniu znalazł się powiat raciborski. Na stronie powiatu brak danych odnośnie do ścieżek i tras rowerowych, ich ilości i długości. Jedyne dane, które udało się uzyskać pochodzą sprzed paru lat.

Jako, że turystyka rowerowa jest w Polsce mniej popularna niż na Zachodzie Europy, należy mieć nadzieję, że kolejne lata obecności Polski w strukturach Unii Europejskiej pozwolą na czerpanie z zasobów UE środków na dofinansowanie rozbudowy infrastruktury przyjaznej środowisku i rowerzystom, a samorządowcy w dalszym ciągu będą starać się nadążać za oczekiwaniami i potrzebami mieszkańców.

Bibliografia:

1. Informator Rybnik <https://old.rybnik.eu/index.php?id=348>, [dostęp: 28.05.19 r.]
2. Informator Rybnik, <https://old.rybnik.eu/index.php?id=348>, [dostęp: 17.05.2019 r.]
3. Informator Wodzisław Śląski <https://www.powiatwodzislawski.pl/dla-turysty/sciezki-rowerowe-w-powiecie-wodzislawskim>, [dostęp: 28.05.19 r.]
4. Informator Wodzisław Śląski, <https://www.powiatwodzislawski.pl/dla-turysty/sciezki-rowerowe-w-powiecie-wodzislawskim>, [dostęp: 17.05.2019]

5. Inwestycje w Rybniku, <https://www.nowiny.pl/rybnik/143620-rowerem-z-rybnika-do-rydultow-zobacz-nowa-sciezke-rowerowa-zdjecia.html>, [dostęp: 17.05.2019 r.]
6. Inwestycje w Rybniku, <https://www.rybnik.com.pl/wiadomosci,droga-rowerowa-wzdłuż-zorskiej-jeszcze-poczeka,wia5-3266-38131.html>, [dostęp: 17.05.2019 r.]
7. Inwestycje w Rybniku, <https://www.rybnik.com.pl/wiadomosci,ul-zorska-do-przebudowy-pojawi-sie-tam-droga-rowerowa,wia5-3273-37787.html>, [dostęp: 17.05.2019 r.]
8. Inwestycje w Rybniku, <https://www.rybnik.com.pl/wiadomosci,wiemy-kto-wybuduje-drogerowerowa-wzdłuż-zorskiej-bedzie-drozej-niz-zakladano,wia5-3266-39256.html>, [dostęp: 17.05.2019 r.]
9. Powiat wodzisławski – wyjątkowe miejsca, http://www.turystyka.subregion.pl/_files/wodzislaw_wizualizacja.pdf, [dostęp: 18.05.2019]
10. Racibórz szlaki i trasy rowerowe, https://www.powiatraciborski.pl/turystyka/szlaki_rowerowe.html?fbclid=IwAR0jTxBk1bvs mZlyeglCsfrtqAHkEkBtvyXn08uacGRwSIM20nMm4mkwypQ, [dostęp: 28.05.19 r.]
11. Rowerem po Raciborzu, http://www.strefango.home.pl/www/racib%C3%B3rz/532-rowerem-po-raciborzu-i-okolicach?fbclid=IwAR27OnhyP_ZH5__f7NmkykxtcY7GUP01-6RGjnyrMwhFvh6fXFG-IPTtJKo, [dostęp: 28.05.19 r.]
12. Rybnicki System Informacji Przestrzennej, https://www.rsip.rybnik.eu/Start/Index_pl.html, [dostęp: 17.05.2019 r.]
13. Statystyczne Vademecum Samorządowca miasto Rybnik, https://katowice.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_slaskie/portrety_miast/miasto_rybnik.pdf, [dostęp: 17.05.2019 r.]
14. Strategia rozwoju powiatu wodzisławskiego na lata 2015-2025, <https://www.powiatwodzislawski.pl/pliki/2015/06/strategia-2015-2025.pdf>, [dostęp: 18.05.2019]
15. Trasy rowerowe Racibórz, <http://www.strefango.home.pl/www/racib%C3%B3rz/532-rowerem-po-raciborzu-i-okolicach> [dostęp: 17.05.2019r.]

Dane kontaktowe

dariusz.ryszka@onet.pl